

תורה ומדע

- א. פתיחה
- ב. ידיעות מדעיות ואהבת ה'
- ג. ידיעות מדעיות בשירות ההלכה
- ד. חכמה יוונית
- ה. התורה וחכמות העולם במשנתו של הראי"ה קוק

א. פתיחה

המושגים תורה ומדע נראים נפרדים זה מזה ובלתי תלויים זה בזה. אמנם, כשנתבונן ונעמיק יותר נראה שהם קשורים זה בזה באופן הדוק.

רמז מעניין לקשר זה ניתן למצוא בכך שהגימטרייה של המילים "א-להים" ו"הטבע" שווה (86). הטבע הוא המציאות המתגלית לנו, שאותה אנו מנתחים בעזרת המדע. הקב"ה הבורא ומקיים את הטבע שולט במציאות הטבעית ואף בדברים שמעבר לה.

נדון בכמה עניינים הקשורים ליחס בין התורה והמדע.

ב. ידיעות מדעיות ואהבת ה'

כתב הרמב"ם:

הא-ל הנכבד והנורא הזה מצווה לאהבו וליראה אותו, שנאמר: "ואהבת את ה' א-להיך" (דברים ו', ה), ונאמר: "את ה' א-להיך תירא" (שם יג). והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: "צמאה נפשי לא-להים לא-ל חי" (תהילים מ"ב, ג). וכשמחשב בדברים האלה עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה, שפלה, אפלה, עומדת בדעת קלה ומעוטה לפני תמים

דעות, כמו שאמר דוד: "כי אראה שמִיךְ מעשי אצבעותיך – מה אנוש כי תזכרנו" (תהילים ח', ד-ה).
(הלכות יסודי התורה ב', א-ב)

באופן דומה הוא ביאר גם במקום אחר:

דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה, כמו שצוה ואמר: "בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ו', ה). אינו אוהב הקב"ה אלא ברעת שידעהו, ועל פי הדעה תהיה האהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג, כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה (הלכות תשובה י', ו)

נמצאנו למדים מדברי הרמב"ם, שכדי לזכות לאהבת ה' ויראתו צריך האדם להתבונן במעשה הבריאה, ומתוך הכרת נפלאות הבורא יקשרו בלבו אהבת ה' ויראתו.

והנה מצאנו בדברי חז"ל הדרכה אחרת לאהבת ה':

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך". רבי אומר: למה נאמר? לפי שנאמר: "ואהבת את ה' א-להיך בכל לבבך", איני יודע כיצד אוהבים את המקום, תלמוד לומר: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך", תן הדברים האלה על לבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו. "אשר אנכי מצוה היום". שלא יהו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כדיוטגמא חדשה שהכל רצים לקרותה. (ספרי דברים פסקא לג)

לפי דברים אלו, אהבת ה' יתברך ניתנת להשגה על ידי לימוד התורה. כאשר אדם לומד ומפנים את דברי התורה בלבו, הוא מכיר את מי שאמר והיה העולם ומידבק בדרכיו.

לכאורה דברי הרמב"ם אינם תואמים את דברי הספרי.

נראה לעניות דעתי ליישב את העניין כך. הרמב"ם מסביר מהי הדרך המובילה את האדם לאהבת ה' יתברך. דרך זו היא ההתבוננות במעשה הבריאה, שמתוך ההתפעלות ממנה זוכה האדם להבין את קטנותו מול גודלו ורוממותו האין סופית של הקב"ה שברא כל אלה.

הספרי, לעומת זאת, עוסק בעצם האהבה, והיא הדבקות בו יתברך, שהיא באה לידי ביטוי על ידי "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך", על ידי הפנמת דברי התורה בלב. זו מדרגה על גבי מדרגה.

על פי דברים אלו ניתן לבאר את המשנה באבות:

רבי שמעון אומר: המהלך בדרך ושונה, ומפסיק ממשנתו ואומר: 'מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה', מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו. (אבות ג', ז)

ופירש רבי עובדיה מברטנורא, שמדובר אף באדם שעשה זאת לשם שמים:

ויש אומרים, דאשמעינן רבותא, דאע"ג דעל ידי כן הוא מברך 'ברוך שככה לו בעולמו', אעפ"כ מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו, מפני שהפסיק ממשנתו.

דבר זה מובן לאור האמור לעיל. בלימוד התורה יש את עצם הדבקות בה' יתברך ואהבתו. לעומת זאת, ההתפעלות ממעשה הבריאה היא רק הכנה לאהבת ה'. ההתעסקות בהכנה לדבר במקום בדבר עצמו היא ירידת מדרגה, ומשום כך האדם הפוסק ממשנתו כאילו מתחייב בנפשו. כמובן, שהמשנה אינה אומרת שהאדם אינו צריך להתפעל ממעשה הבריאה, אלא רק שלא יעשה זאת בשעה שהוא עסוק בלימוד התורה.

אומרים בשם הראי"ה קוק¹ שכשם שיש להתפעל מהדברים הגדולים שיש בבריאה ולומר "מה רבו מעשיך ה'", כך יש להתפעל גם מהדברים הקטנים. דבר זה נכון במיוחד בעידן המודרני, שבו ניתן לראות את נפלאות ה' במעשה הבריאה בחלקיקים הקטנים, למשל תאי הגוף החי וחלקיקי החומר, המתנהלים בסדר מופתי ומתוחכם. התבוננות זו מעוררת את השכל הישר להתפעל מגדולתו של הבורא.

ג. ידיעות מדעיות בשירות ההלכה

לאורך הדורות נעשה שימוש מגוון בידיעות מדעיות לצרכים הלכתיים. נביא כמה דוגמאות לכך:

- האמורא רב שהה אצל רועה בהמה שנה וחצי, כדי שידע לפסוק בדיני מומי בכורות (סנהדרין ה ע"ב).
- החכם שמואל, שעסק באסטרונומיה ואמר על עצמו: "נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא" (ברכות נח ע"ב). ידיעות אלו נצרכות לנושא של קידוש החודש ועיבורי שנים.
- חכמת החשבון וההנדסה באה לידי ביטוי בדיני עירובין.
- בהלכות פיקוח נפש לא נרתעו גדולי ישראל מלשאול רופאים.

---

1. ראה גם בדברי החזון איש באמונה וביטחון פרק א.

- לאחרונה שמעתי שהרב שלמה אבינר שליט"א, כשדן אם יש דין של צער בעלי חיים בבעלי חיים קטנים כגון חרקים, ביקש לשמוע ממומחה האם הם יכולים לחוש כאב.

עוד מן המפורסמות שקיימים מכונים העוסקים בשילוב ידע מדעי-מקצועי עם ידע תורני, כגון מכון צומ"ת בראשות הרב ישראל רוזן. במכונים אלה משתמשים בידע המדעי כדי לפתור בעיות הלכתיות, כגון הפעלת מכשירים חשמליים בהיתר בשבת. דוגמאות אלו מוכיחות, שתורתנו תורת חיים היא, והיא מחוברת עם המציאות.

ד. חכמה יוונית

ת"ר: כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, לעז להם בחכמת יוונית, אמר להן: כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו נדעזעה א"י ארבע מאות פרסה. אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית.
(סוטה מט ע"ב; מנחות סד ע"ב)

יש לבאר מהי אותה חכמה יוונית שנאסרה בלימוד, והאם יש קשר בינה ובין חכמת המדע. יש מהראשונים² שהסבירו שמדובר בשפת רמיזות, ונראה שזו חכמה שאין בה תועלת להבנת העולם. הרמ"ה (שיטה מקובצת בבא קמא פג ע"א) הסביר שמדובר באסטרונוגיה – הגדת העתידות על פי הכוכבים. המאירי (בבא קמא פג ע"א) פירש שחכמה יוונית היא הפילוסופיה היוונית, שאסור ללומדה מפני שמושכת את לבו של האדם והורסת הרבה מפינות הדת.

לפי כל הפירושים הנ"ל המושג חכמה יוונית אינו כולל את חכמות המדע. אדרבה, באנציקלופדיה תלמודית מבואר:

כתבו ראשונים שכל החכמות נצרכות ללימוד התורה, והם סולם לעלות לחכמת האלוהות, ושכל החכמות הן כרקחות טבחות ואופות לתורה. וכן יש שכתבו בשם גדולי אחרונים שכפי שיחסר לאדם ידיעות בשאר החכמות, יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה.
(ערך חכמות חיצוניות, ד"ה אף על פי כן)

---

2. רש"י מנחות סד ע"ב; שיטה מקובצת בבא קמא פג ע"א בשם גאון; פירוש המשניות לרמב"ם סוטה ט', טו.

לסיכום, מותר ואף רצוי ללמוד את חכמת מדעי הטבע, שכן היא נצרכת להבנת התורה ומתוך לימודה ניתן להכיר את גדולת הבורא כדברי הרמב"ם לעיל.

ה. התורה וחכמות העולם במשנתו של הראי"ה קוק

למרות התועלת שראינו שיש בלימוד מדעי הטבע, מבחין הראי"ה קוק מה בין חכמת התורה שהיא חכמת הקודש לבין שאר החכמות:

חכמת הקודש היא נעלה מכל חכמה, בזה, שהיא מהפכת את הרצון והתכונה הנפשית של לומדיה לקרבם לאותה הרוממות שהיא בעצמה מתעצמת בה. מה שאין כן כל החכמות העולמיות, אף על פי שהן מציירות ענינים נשגבים יפים ואציליים, אין להן אותה התכונה המפעלית, להמשיך את המהות העצמית של ההוגה בהן אל ערכן, ובאמת אין לה יחס כלל ליתר הכחות והעצמיות של האדם, חוץ מכחו המדעי לבד. (אורות הקודש חלק א', עמוד א)

חכמת הקודש פועלת באדם באופן כזה שמהותו הפנימית מתרוממת, לפחות במקצת, לאותה גדולה ורוממות שיש בתורה. בשאר החכמות תכונה זו לא קיימת. הן אינן משנות את מהותו של האדם, אלא מביאות לו ידיעות בלבד.

ממשיך הראי"ה קוק וכותב את סיבת הדבר:

וטעם הדבר הוא, כי כל עניני הקודש ממקור חיי החיים הם באים, מיסוד החיים המהוה את הכל, ויש בכח התוכן המקודש להוות המון ברואים לאין תכלית, לנטוע שמים וליסד ארץ, וקל וחומר להטביע צורה חדשה ומבולטת על הנפש ההוגה. וכל המדעים של חול אין בהם זה הכח, כי הם אינם מחדשים ומחוללים חדשות מצד עצמם, אלא הם מציירים ומציגים לפני ההשקפה השכלית את מה שהוא נמצא במציאות, ועל כן אינם יכולים גם לעשות את ההוגה בהם לבריה חדשה, לעקור אותו מעצמיות תכונותיו הרעות, ולהעמידו במצב של מציאות חדשה, טהורה וחיה באור החיים האמתיים, העומדים לעדי עד.

הסיבה להבדל בין חכמת הקודש לבין שאר החכמות היא, לדברי הראי"ה קוק, שמקורה של חכמת הקודש שונה ממקורן של שאר החכמות. חכמת הקודש ניתנה מהקב"ה, וכמו שהקב"ה מעניק חיים לכל ברייה הוא גם נותן התורה, ובכך הוא מעניק חיים רוחניים לאדם. שאר החכמות הן רק תיאור של המציאות, ולכן אין בכוחן לחולל שינוי בנפש ההוגה אלא מהצד המדעי בלבד.